Starea actuală a înregistrării neologismelor în dicţionarele limbii române, cu specială referire la anglicisme

Constantin MANEA
Maria-Camelia MANEA

1. Presa românească din ultimul deceniu şi jumătate ne oferă, ca sursă dintre cele mai serioase şi obiective (în lipsa posibilităţii de studiere consecventă şi masivă a unor corpusuri ştiinţific concepute de „vorbire cotidiană" – obţinute, de pildă, din listarea convorbirilor telefonice sau din înregistrări inopinate făcute pe teren), putinţa de a sintetiza remarci de detaliu referitoare la dinamica (de sens mai mult decât de formă) a neologismelor din limba română actuală. Ceea ce îl interesează pe cel care studiază lexicul limbii române este nu atât acest aflux neologic însemnat, cât mai ales grupul de cuvinte şi frazeologisme, provenite din această enormă masă neologică, pe care evoluţia imediată a limbii le va sancţiona ca termeni „îndrituiţi" ai vocabularului românesc – câte cuvinte, aşadar, vor avea şansa de a rămâne consemnate în dicţionarele limbii? O altă constatare la îndemână este, în context, aceea că ziarele şi revistele abundă în termeni neologici, cel mai adesea recognoscibili ca „savanţi" / „de specialitate" / „ştiinţifico-tehnici", aflaţi în plin proces de pătrundere în vocabularul limbii comune – în special prin dezvoltarea unor sensuri figurate; deseori însă, acestea nu apar înregistrate de dicţionarele uzuale ale limbii noastre.

1.1. O modestă încercare de sintetiză a studiului întreprins asupra materialului selectat din presa ultimilor 15-16 ani ne conduce la următoarele constatări:

O categorie aparte de termeni care ies din graniţele limbajelor de specialitate, migrând spre limbajul comun este aceea a termenilor foarte *plastici*, care posedă o mare putere de sugestie: *catalizator*, *dezamorsa*, *gravita*, *magnet*, *orbită*, *permeabil*, *torpilă*. Au tendinţa de a fi selectaţi în vocabularul uzual al limbii termeni din limbajele de specialitate care aduc un plus de *precizie* sau sunt preferaţi pentru caracterul lor mai concret: *antidot*, *paraliza*, *rigid*. Se observă prezenţa în limbajul comun a acelor termeni de specialitate care dezvoltă *polisemie*, mai ales la nivel interdomenial, de ex. *centru* (*centru de decizie politică*, *centru de diagnostic*, *centru de documentare*, *centru de greutate*, *centru nervos*, *centrul reflexelor*, *centru de tratament*, *centru de recrutare*, *centru universitar*).

1.2. Lucrul efectiv pe materialul faptic oferit de presa românească actuală, pe de o parte, şi nevoia de a consulta o seamă de dicţionare[1] în scopul de a verifica anumiţi

[1] Am considerat că dicţionarele cele mai reprezentative pentru stadiul actual al lexicului românesc sunt: DEX_2, MDN, DCR_2, $DOOM_2$.

BDD-V2374 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:04:25 UTC)

termeni sau de a corobora şi ordona datele obținute, pe de altă parte, au condus la câteva observații de ordinul evidenței.

1.2.1. Numeroşi termeni care în mod cert au dezvoltat sensuri figurate şi care deja au un statut bine definit, din acest punct de vedere, de o bună perioadă de timp (de 15-20 de ani) nu apar nici măcar înregistrați în DEX_2 cu sensurile lor figurate – de altfel, bine delimitate: *acutiza*, *concentrație*,[2] *contagios*, *criză* etc. Cuvintele din seria *capota*,[3] *catapulta*, *claca*, deşi preluate deja cu sens figurat în limba română din limba franceză, apar în DEX_2 explicate numai cu sensul lor de bază.[4] La fel se întâmplă cu termenii: *focaliza*, *focalizare*, *inflație*, *injecta*,[5] *schelet*[6] – care sunt folosiți destul de frecvent, totuşi, cu sens figurat. În schimb, tot în DEX_2 apar cu sensuri figurate cuvinte cum ar fi *a cuirasa* („a întări, a fortifica, a oțeli, a înarma") – sens foarte rar folosit în limba română şi, pe deasupra, vetust.

1.2.2. Remarcăm, în aceeaşi ordine de idei, că mulți termeni şi-au impus mai mult, în uzul limbii române actuale, înțelesul figurat sau metaforic decât pe cel de bază. Un cuvânt precum *bolid* aproape că nu mai este perceput în sensul propriu, de „meteorit de dimensiuni relativ mari, care cade pe pământ cu viteză mare; stea căzătoare foarte strălucitoare" (DEX_2). Un astfel de exemplu sprijină ideea că, adesea, sensul figurat atrage mult mai mult prin insolit, prin puterea conotației, umbrind, poate până la eclipsare, sensul propriu al unui cuvânt.

1.2.3. Acelaşi dicționar prezintă anumite inadvertențe față de alte dicționare (mai ales MDN şi $DOOM_2$). De exemplu, „coro*s*iv" este ortografiat cu *s* în DEX_2, pe când în $DOOM_2$ apare ca fiind corectă forma „coro*z*iv". Acelaşi lucru se observă şi pentru derivatele „coro*s*ivitate" (DEX_2) şi „coro*z*ivitate" (în $DOOM_2$); însă nu înțelegem de ce, dacă DEX_2 glosează *corosiv* şi *corosivitate*, de ce pe „coro*z*iune" îl înregistrează ortografiat cu *z*.

1.2.3.1. Am remarcat şi anumite erori de înregistrare lexicografică (care ar putea fi considerate greşeli de tipar): *citoxic*, în loc de „ci*to*toxic", *clectare*, în loc de „c*o*lectare". Verbul *a configura* este înregistrat doar ca verb reflexiv; noi l-am întâlnit deseori în presă în construcții tranzitive (şi îndeosebi în contexte aparținând domeniului informaticii): „Participanții care vor absolvi cu succes cursurile de instruire vor acumula cunoştințele necesare pentru a înțelege, *configura* şi administra cu succes sistemul de securitate al unei rețele complexe." (*Primul Authorized Training Center pentru instruire şi certificare Check Point*, în „Adevărul", nr. 3859, 19 noiembrie 2002). Pe de altă parte, *a congela* apare numai ca verb tranzitiv, deşi în limbajul familiar pot fi întâlnite frecvente cazuri când acest verb apare folosit reflexiv. Unii termeni nu îşi întregesc, cum ar fi firesc pentru un dicționar explicativ (care, în treacăt fie spus, înregistrează toate formele diminutivale imaginabile), familia de cuvinte: găsim consemnat termenul *contorsionist*, dar, în mod ciudat lipseşte *contorsionism*.

[2] În DEX_2 acest termen apare explicat ca noțiune proprie limbajelor de specialitate din aria chimiei.
[3] O analiză pertinentă şi completă a acestui verb este întreprinsă de Theodor Hristea: în articolul *Extensiuni semantice în limba română actuală*, în *România Literară*, nr. 20 din 14 mai 1981, p. 19, col. 3.
[4] În MDN aceşti termeni figurează cu mai multe înțelesuri, iar explicațiile conțin chiar specificații de ordin stilistic; *a catapulta* este considerat familiar, deşi poate ar fi fost mai explicită glosarea lui ca „figurat, familiar".
[5] Termenul nu apare înregistrat cu sens figurat nici în MDN.
[6] Cuvântul are un singur sens figurat în DEX_2: „planul unei opere literare sau ştiințifice; schemă".

BDD-V2374 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:04:25 UTC)

1.2.4. În general, termenii pe care i-am identificat ca fiind de proveniență tehnico-ştiinţifică sunt glosaţi în dicţionarele uzuale ale limbii (deci sunt consideraţi accesibili publicului larg şi au o frecvenţă semnificativă în uz), dar se constată că lipsesc anumite indicii privitoare la extensiunea lor semantică, registrul stilistic[7] de care aparţin, precizări etimologice (absolut necesare într-un dicţionar bun, complet), toate extrem de importante în condiţiile dinamicii atât de accentuate a lexicului limbii actuale.

2. Credem că inventarul lexical, foarte bogat şi aşa, al ultimului dicţionar românesc de neologisme, MDN, care „colecţionează" şi destule străinisme / xenisme, ar mai putea fi îmbogăţit, adăugându-se o serie de adjective provenind din nume proprii (multe dintre care sunt înregistrate, dealtfel, de DEX_2), dar şi termeni de specialitate, ca şi „barbarisme" şi „străinisme", precum: *ACR, ad. lib., ADN, ALA, alaskan, albanism, albanitate, albaniza, albanizare, ambobina, AMC, anclava, anclavare, angevin, argentinian, ARN, autodicta, balzacian, BCG, beethovenian, belgian, blanc* („CD / dischetă neînregistrat(ă)"), *bolivian, bolognez, boolean* (< fr. *booléen* / *boolien* – LEX: „Mat. Du nom de George Boole. Se dit d'un variable susceptible de prendre deux valeurs s'excluant mutuellement, par exemple 0 et 1"), *BOR, bordj, brain-trust, brazilian, bulgarism, bulgaristică, bulgaritate, bulgariza, bulgarizare, bulgarofil, bulgarofon, bur* (< fr. *boer* /bur/ < oland. *boer* „ţăran"), *bush* (geogr., LEX: „formation végétale tropicale"), *B/W, čagatai, californian, captatio benevolentiae, caragialesc, carbogazifica, carbogazificare, carbogazificat, car-ferry, carocha, carolin, caribú, cash and carry, cazanier, catepan, CD-ROM, CEC, CIA, CIO, cipol(l)ata, colúr, capitós, colorabil, ceaikovskian, cehovian, CEKA, cekavian / čekavian, cercetaş* („scout"), *cerchez, cercheză, ceremisă, ceremonită, chaplinesc, cheese!, chicagoan, chilian, chintesenţiá, chomskian, cianotip, coltinor / coltineur, columbian, completudine, complexant, condít, congestus, cornelian / corneillian, coxaplána, cremant, cremaster, criomaşină, cristic, croskill, cross-roll, crown-glass, crude ammoniac, cubanez, cuproaliaj, cuscus, cut-back, CZU, dacea / datcha, dacriocistectomie, damper, danegeld, dantesc, DDC, DDT, de auditu, debalona, debalonare, debugetiza, debugetizare, decca / Decca* (LEX: „du nom d'une firme anglaise (…) système de navigation"), *décimo, decodór, déja vu, dejada, demenţializa, demenţializare, detrimental, deusio-, deva, devanagari, dickensian, dipl- / diplo-, dorură, dracena, draft* (< engl. *draft* „schiţă; proiect; ciornă"), *drepanocitoză, dreparnornis, dreyfusard, drill* (< engl. *drill* „exerciţiu pentru învăţarea limbilor străine"), *drujină* (< rus.), *drums* (< engl. *drums* „tobe; baterie (de jaz)"), *duffel-coat, dulcită, dundee, duodecenial, duodi-, duplexor, durain, duraminizare, duraminizaţie, DVD, eboşor, ebranla, ebranlare, ebulură, echinococ, ecornaj, ecorşaj, ecotaj, ecremaj, ectipal, ecuadorian, EEG, Efesii, efiloşa, eglefin(ă)* (pentru engl. *haddock*), *egorja, einsteinian, ECG / EKG, elveţian, emaciat, emaciere, e-mail / E-mail, emanón, emansură, embofrazie, embriom, emerillon, emeşa, emeşat, emieta, emietare, eminentissim, emment(h)al, enterorenal, entrechat, epanşa, epanşare, epilobe, espieglerie, eşarnură, eupatoria, eventá, eventare, face* /feis/, *falocrat, falocraţie, faro, farrago, fassi, faulknerian, FBI, feáj, feces,*

[7] De multe ori se simte lipsa, în DEX_2, dar mai cu seamă în MDN, a acelor preţioase indicaţii referitoare la nivelul şi registrul stilistic (de tipul: „figurat", „familiar", „rar", „termen de specialitate", „livresc", „franţuzism", „anglicism", „peiorativ" etc.), atât de necesare vorbitorului din ziua de astăzi, confruntat cu o extraordinară varietate lingvistică şi cu „explozia" mediatică a unor termeni din ce în ce mai sofisticaţi, mai specializaţi şi mai diverşi ca origine.

BDD-V2374 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:04:25 UTC)

fed(d)ayin, felație, fenoman, ferblantier, ferblanterie, fern-test, feroez, feroză, ferulism, fesá, fiá, fiat!, fiducie, FIFA, figulin, filipinez, flock-book, flon-flon, flood (în sintagma *lampă ~*)*, fondis / fontis, fontainbleau, fordiza, fordizare, fox-hound, fracas, fracasa, francolin, franconian, frangipan, FRF, frizian, FSM, fustibulă, fuzeolog, fuzeologie, fuzeonautică, fuzzy* (mai ales în sintagma: *mulțimi fuzzy* – adică „mulțimi vagi")*, galerna, galilean, galițian, gambadă, gargantuan, garota, garotare, garú, gas-oil / gasoil, gaspacho, GATT, gelaterie, gentleman-farmer, geronte, gerund, gestatoriu, GETAX, gheg(ă), gibernă / jibernă, gibus* /∞ibýs/*, giffard, gigoletă, glana, glanaj, glaneur, GMT, gogó, goidelic, goldă* (mai ales în sintagma *limba ~*)*, golfer, grelifug, gri-gri, groenlandez, GSM, guadelupez, Günz, habous /abú/, habronemă, habronemoză, haitian, half-track, harfang, haşemit, hausa, havanez, hazan, HDD, hep!, hexadecadrol, hexal, HG, hic et nunc, hicceitate, hispaniza, hispanizare, HIV, hollywoodian, home-trainer, homing, honing* (tehn.)*, horse power, horse-guard, horse-pox, hortist, HSM, huaxtec, hugolian, IAS, IBM, IDR, IMM, IMS, INCO, INRI, intelligentsia / intellighență, INTELSAT, INTERNET, ioanic, IQ, ISBN, italieniza, italianofob(ie), ITN, jamesian, jangada, jazifica, JCL, joycean, junk food, justaucorps, K.G.B, KKK, kaikavian, kolarică, kolatină, laird, landolphia, LED, leva, limandá, limonen, linalol, Lisetă / Lizetă, LISP, loch*[2] „lac în Scoția", *longanimitate, longibandă, longimetrie, LP, LSD, LSM, lusitaniza, luxivicație, MEBO, M.S.K.A., mackintosh / machintoş, macon, madrilen, maghiariza, maghiarizare, magrebiza, magrebizare, mahlerian, maniganță, mantovan, marianist, martinican, masterand, mazurian, medoc, medulla, meduzá, meduzat, meiji, mexican, molieresc, monitor* (în sintagma *şopârla-monitor*)*, Mossad, mozartian, mussolinian, NASA, NATO, N.K.V.D, neoaugustan, neoaugustanism, neerlandez, negro-hamitic, negundo / negondo, nilocongolez, NTSM, OCR, odită, OG, OMS, ONU, OPA, oregano* („magheran")*, orwellian, OSB, OSIM, OTC, oubanguiană, outlaw, overarm (stroke), ovigeră, OZN, padovan, pakistanez, pal(l)adianism, palet, palmirian, panonic, paraguaian / paraguayan, pareo, pars, pascalian, pashti / páşti, pat(t)ani, patagonez, PC, PCC, PCE, PCI, PECO, pengo, peruan / peruvian, phylum, PIB, pibrock, picaillon, picard, piccinist, PIN, pinyin, pireneic, PNA, PNE, poloniza, polonizare, polovțian, pommard, portorican, premergător* („cărucior special pentru copii, pentru a învăța mersul")*, prezel, promova* („a face reclamă unui produs")*, promoție* („(campanie de) publicitate / reclamă")*, promovare* („reclamă, publicitate" – cf. engl. *promotion*)*, PTT, PTTR, pulvinar, punctum (proximum), puntillero, pupațiune, pupazzo, pupivor, PVC, QED, quiche, quidam, quinoxalină, rabiț, racinian, racoon, RAM, rams / rems* (cu pronunțarea fam., deformată, *renț*)*, rată* (înv., „autobuz (local), cursă (locală)"), *redowa, regăsi, Renel, rimbaldian, ROM, ronsardian, roving* (tehn.)*, salazarist, salazarism, san-benito, Sanepid, saudit, saussurian, schubertian, SCL, scotomiza, scotomizare, SDV, SEATO, setson, sexto, shift, shifting* (psihol.)*, shuttle, SIDA / Sida, Sinn Fein, sipo, skáal, skinnerian, slime, sludge, slughi, slump-test, SMS, sniper / snaiper, societal, soda, Solex, SOS, sou-chong, sparking, spina-bifida, spinație, spina-ventosa, spinúlă, spiracul, spiran, spirulină, spitá* (constr.)*, spoiler, sportulă, sprat, SPQR, SRI, SRL / s.r.l., SS, stabulá, stant, STAS, STASI / Stasi, STB, STM, stotinka, stratoviziune, stratovulcan, stratum, SUA, sublimabil, suborna, subornare, super-welter, svarabhakti, sweatshirt, swiftian, şicanier, şnorchel / schnorkel, T.A.T., tailandez, tambo, targui, targum, Tarom, tas(s)ili, tavel, TBC, TCM, tdw, tehnețiu(m), telemit, telesemnalizare, telesemnalizator, termopan, terza rima, T.E.S.A., TFF, TGV,*

BDD-V2374 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:04:25 UTC)

tiento, tifînagh, tigrină, tiki, tikker, tilacin, tilaka, tilia, tiltdozer, tiniasă, TIR, tiramisú, tiroar, tironian (în sintagmele *notaţie ~ă / note tironiene*)*, tjal* („permafrost”)*, TNT, tobermorit, top secret, topless, torinez, tosc(ă), trade(-)mark, traducianism, trapping, travelcard, travelog, trietilaluminiu, tropanol, troxoglenă, tsitsith* (< fr < ebr.)*, TVA, TVR, two-step, tzeltal, UAP, ucrainiza, ucrainizare, UFO, UHP, ULF, Unesco / UNESCO, ungariza, ungarizare, ungarofil, UNICEF, urcronie, urubu, uruguaian / uruguayan, VCR, VHF, venezuelean, verdian, verlainian, viagra / Viagra, vilipendá, VIP, viriocal, visiting lecturer, viva voce, vivaldian, VLF, vosgian, vox populi, VSH, wading, wallaby, washingtonia, wellingtonia, wengé, wergeld* (ist.)*, westerly, while-you-wait, wagnerian, WC, whipcord, whisky and soda, wildcat, williams* (mai ales în sintagma *pară ~*)*, yagé, yemenit, zanni* (s.m. pl.)*, zaúia, zerumbét*.[8]

3. Pe de altă parte, câteva observaţii, completări, îndreptări şi precizări privitoare la *etimologia* şi *forma* cuvintelor glosate de MDN considerăm că ar fi de natură să sublinieze, chiar şi critic şi indirect, valoarea de ansamblu a acestui dicţionar de mare cuprindere şi valoare lexicografică, a cărui realizare a presupus un efort intelectual şi o osteneală de redactare enorme. Astfel, *contare*, s.f., nu are cum să provină din it. *contare*, care este verb la infinitiv; pentru termenul *polenizaţie* ar fi trebuit indicat: *după* fr. *pollinisation* (aşa cum apare, de altfel, în DEX_2); pentru cuvântul *prefaţă* ar fi trebuit indicat: din fr. *préface*, lat. *prefatio şi după* rom. *faţă*. Termenul *calus* poate proveni din fr. *callus*, aşa cum indică MDN, dar este mai puţin plauzibil, sub aspectul formei, să fi provenit şi din lat. *callum*! Pentru cuvântul *vinci* MDN specifică: „după it. *vinciglio*” (să se compare cu indicaţia etimologică din DEX_2: „cf. it. *vinciglio*”); credem că aici ar putea fi invocat şi termenul englezesc *winch* „vinci; scripete” (vezi definiţia dată de OXF: “1. a hauling or lifting device consisting of a rope or chain winding around a horizontal rotating drum, turned by a crank or by motor or other power source; a windlass.”); termenul *winch* apare şi în dicţionarele limbii franceze: „*winch*, mil. XIXe; mot anglais. *Anglicisme technique*” (în PR).

Etimologia pe care o dă MDN pentru *portativ* (cu cele două sensuri principale ale sale) este „din fr. *portatif*”; însă în DEX_2 se recunoaşte că există cuvîntul *portativ* (în sensul de „grup de cinci linii pentru scris note muzicale”), cu etimologie necunoscută. Etimologia pentru verbul *a susţine* este greşit indicată în MDN (lat. *sustinere*, după fr. *soutenir*); în realitate, aşa cum indică şi DEX_2, cuvântul provine din lat. *sustinere* şi fr. *soutenir*, după rom. *ţine*. Asemănător, MDN indică etimologia pentru verbul *a opune*: din lat. *opponere*, după fr. *opposer* (şi, din nou, în DEX_2 este înregistrată etimologia corectă: din lat. *opponere*, fr. *opposer*, după *pune*). Cuvântul *tornadă* nu provine din fr. *tornade* şi sp. *tornado*, care este masculin, ci *numai* din franceză (aşa cum, de altfel, indică şi DEX_2 s.v. *tornadă*). Verbul *a remiza* nu provine, aşa cum apare în MDN, din fr. **remisser* (care, la drept vorbind, nici nu există); de fapt, termenul este format în româneşte, de la *remiză* (*v.* şi DEX_2).

[8] NDN înregistrează, în plus faţă de MDN, termeni ca: *by-pass, byte, byroniza, julesvernian, kafkaian* (deşi de obicei oamenii care ştiu cine a fost Franz Kafka zic *kafkian*!), *pamplemus*, s.m. (sic!), rar „grepfrut” (din fr. *pamplemousse*), ca şi *pamplemusiér* s.m., rar, *tácet* (muz.), *takahe*, *tenisistic, tenno* (cuv. jap.), *tonotactism, tonsilar, voyeur, voyeurism*.

BDD-V2374 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:04:25 UTC)

Există şi etimologii de-a dreptul fanteziste propuse de MDN, cum ar fi „*biblioraft* (< fr. *bibliorhapte*)" (sic!), eroare care nu poate fi explicată decât printr-o cu totul regretabilă neatenţie a autorului. La fel, verbul *a ura* este considerat neologic în MDN, când el este de fapt moştenit din latineşte. O soluţie de înregistrare lexicografică discutabilă aleasă de MDN este: *renéte*, sn. pl. (deşi în DEX_2 apare: *renét*, adj., în sintagma *măr renet* – şi substantivat.)

3.1. Alte probleme în stabilirea etimologiei cuvintelor listate ţin pur şi simplu de acurateţea muncii de tehnoredactare: *poliş* provine din engl. „*P*olish" */sausage/*, nu din „*p*olish" */sausage/*; *politicastru* nu poate proveni din fr. *politicastro*, ci poate doar din it. *politicastro* (pentru acelaşi cuvânt, DEX_2 indică etimologia: *politic*+ suf. *-astru*, după *poetastru*.[9]

3.2. Un alt aspect negativ în MDN este faptul că se strică etimologii bune, indicate în alte lucrări lexicografice – de exemplu, în DEX_2 – ele fiind înlocuite cu altele, greşite sau incomplete; un exemplu la îndemână este indicaţia etimologică pentru verbul *a picta* (care are, după cum se ştie şi s-a demonstrat,[10] etimologie internă multiplă, provenind atât de la *pictor* cât şi de la pictură – prin analogie cu *sculptor* – *sculptură* – *a sculpta*; în MDN se glosează: „*pictá vb. tr.* a executa o pictură. (< *pictură*)" – deşi în dicţionarul anterior al aceluiaşi autor, NDN, etimologia indicată era cea corectă.

3.3. O altă categorie de remarci etimologice se referă la posibilitatea ca respectivii termeni să se fi format (şi) în cadrul limbii române, fără să mai fie nevoie să se indice o etimologie (exclusiv) externă: de pildă, de ce verbul *dezindustrializa* este neapărat „după fr. *désindustrialiser*" (cuvânt franţuzesc greşit tipărit în MDN: *désindustrializer*), când *dezincrimina, dezinhiba, deziotaciza* ş.a.m.d. sunt formate pe teren românesc? Sau *prim-balerin* (pentru care MDN indică: „din limba italiană") de ce nu s-ar fi putut forma şi în româneşte? În cazul substantivului *compactor*, se poate aprecia că numele utilajului putea veni foarte bine din franceză, mai puţin probabil din latină – dar el nu putea fi format la fel de bine şi pe teren românesc? În mod similar, credem că ar fi de pus întrebarea dacă numele propriu *Eutelsat* chiar s-a format în româneşte (ca abreviere la „/Organizaţia/ *Eu*/ropeană pentru/ *Tel*/ecomunicaţii prin/ *Sat*/elit/")?

4. Şi în legătură cu termenii de origine *anglo-americană* glosaţi în MDN se pot face destul de numeroase consideraţii critice, completări şi îndreptări referitoare la stabilirea etimologiei. Credem că e foarte greu să se invoce filiera limbii franceze şi pentru termeni cum ar fi substantivul *yearling* „cal de un an" – în ciuda atestării lui destul de timpurii în franceză (LEX: 1868) – sau locuţiunea *all right* (înregistrată în LEX pe la 1888), pentru care nici atestările în româneşte nu ne pot ajuta prea mult. Şanse mici să fi provenit (şi) din limba franceză au şi termeni ca: (*buffer* – LEX: „/bœfɛr/, 1960, de *buffer storage*, mémoire tampon", la fel ca şi *briefing*, care este mai degrabă un termen recent în româneşte (deşi LEX înregistrează atestarea lui în franceză în anul 1945); pe de altă parte, un termen ca *breakdown* nu este înregistrat la noi decât de NDN şi DCR. Nici *swap* nu este un termen prea recent în franceză (datează, după

[9] Considerăm că ar fi fost mai corect să se indice aici *politic/ă* în loc de *politic*.
[10] De către Theodor Hristea – *Etimologia multiplă internă*, în „Limba română", anul XX (1971), nr. 5, p. 479-489.

BDD-V2374 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:04:25 UTC)

LEX, de pe la 1950), dar nu a fost preluat direct în română, deoarece realitățile social-economico-politice ale României dinainte de decembrie 1989 (în speță, terminologia specifică domeniului financiar-bancar) împiedicau acest lucru. Cuvântul *top*[1] nu este din engleză, în sensul de „clasament al preferințelor pentru unele spectacole, actori, bucăți muzicale", așa cum apare în MDN *s.v.* Termenul e glosat de dicționarele limbii engleze ca: "1. the highest or uppermost part of anything: the top of a hill. 2. the most important or successful position: to be at the top of the class; the top of the table 3. the part of a plant that is above ground: carrot tops 4. a thing that forms or covers the uppermost part of anything, esp. a lid or cap: put the top on the saucepan 5. the highest degree or point: at the top of his career 6. the most important person: he's the top of this organization 7. the best or finest part of anything: we've got the top of this year's graduates 8. the loudest or highest pitch (esp. in the phrase top of one's voice). 9. short for top gear. 10. Cards. the highest card of a suit in a player's hand. 11. Sport a. a stroke that hits the ball above its centre. b. short for topspin 12. a platform around the head of a lower mast of a sailing vessel, the edges of which serve to extend the topmast shrouds 13. Chem. the part of a volatile liquid mixture that distils first 14. a garment, esp. for a woman, that extends from the shoulders to the waist or hips" (COLL); cuvântul se pare că a fost format, prin trunchiere, în limba română (din sintagme ca *top chart, top ten* etc.). E interesant de remarcat că *top*[2], pe care MDN îl dă cu sensurile de: „1. semnal scurt care previne un auditoriu să noteze o indicație într-un moment precis. 2. (*tv.*) impuls de curent de scurtă durată…", provine de fapt (*v.* LEX, *s.v. top*[2]) din verbul francez onomatopeic *toper*. Există însă în româneşte un alt termen *top*, cu înțelesul de „obiect de îmbrăcăminte feminină ca un maiou (care acoperă doar bustul)", termen neînregistrat de dicționarele limbii române (*cf.* sensul al 14-lea din definiția englezească de mai sus).

Invocarea francezei ca filieră ori ca sursă etimologică paralelă este imposibilă pentru termeni ca: *a topicaliza* (pe care MDN îl deduce din fr. *topicaliser*); realitatea e că, în sensul cunoscut din lingvistică (şi devenit practic internațional), îl dau numai dicționarele limbii engleze: "*topicalize* (also *topicalise*) *verb* [with OBJ.] *Linguistics* cause (a subject, word, or phrase) to be the topic of a sentence or discourse, typically by placing it first" (OXF). *Liner* (care există şi în limba franceză, atestat din 1907 – LEX) şi *listing* (pe care îl au şi francezii, de pe la 1960 – LEX) provin amândouă în limba română *numai* din engleză, în mod evident, la fel ca şi *homespun* (LEX, 1890), termen pe care MDN îl consideră, în mod corect, ca provenind tot numai din engleză. Termenul *condom* – semnalat în franceză pe la 1900 şi cu etimologie necunoscută în limba-sursă, engleza ("Etymology [earlier *condam, quondam* < It *guantone* < *guanto,* a glove < Frank **want,* glove, mitten (> Fr *gant*)] (WEB); [C18: of unknown origin]" (COLL); "*ORIGIN* early 18th century: of unknown origin; often said to be named after a physician who invented it, but no such person has been traced" (OXF) – provine *numai* din această limbă. Tot numai din limba engleză provin şi termenii: *smog* (atestat în fr. doar din 1960), ca şi *snack-bar, snack* (1945) şi *scorer*. Deşi termenul *zombi* este atestat în limba franceză timpuriu (la 1846 – *v.* LEX), el este ceva mai vechi în engleză; cu toate acestea, este greu de obiectat la etimologia exclusiv franceză propusă în MDN (din fr. *zombi*); oricum, pronunțarea indicată de autor (recte, accentuarea la inițială, *zómbi*) nu pare să indice o sursă franceză, ci una englezească; pentru originea în engleză, *v.* dicționarele acestei limbi consultate de noi: "*zombie* or *zombi* [from Kongo *zumbi* good-luck fetish]" (COLL); "*ORIGIN* early 19th century: of West African origin; compare with Kikongo

BDD-V2374 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:04:25 UTC)

zumbi ‘fetish’” (OXF); “Etymology [of Afr. orig., as in Congo *zumbi,* fetish]” (WEB). Pentru *job* (LEX, 1813) e de remarcat că franceza nici n-a fost invocată ca sursă de MDN; deşi *job* era un termen deja familiar în franceză, la noi se poate auzi în mod frecvent mult după anul 1990 (când este dublat şi de un interesant calc semantic, *slujbă*, termen vechi „reactivat” de uz – mai ales sub influenţa traducerilor şi mass-media).

Substantivul (şi adjectivul) *trustier* este de fapt format în româneşte, cu sufixul *-ier*, după modelul unor cuvinte ca *bulevardier, petrolier, sezonier, vitrinier, festivalier, şicanier*, eventual şi influenţat de modelul oferit de limba franceză: substantivul *trusteur* (LEX *s.v.*); pentru cunoscătorii limbii engleze, s-ar fi putut invoca, eventual, modelul sufixal din *gazetteer, racketeer* (“*-eer* (ir) *suffix* **1** *forming nouns a*) a person or thing that has to do with [*auctioneer, mountaineer*] *b*) a person who writes, makes, etc. (sometimes used derogatorily) [*pamphleteer, profiteer*]. **2** *forming verbs* to have to do with [*electioneer*]. Etymology [Fr *-ier* < L *-arius*]”, (alte formaţii asemănătoare în engleză sunt: *gadgeteer, privateer, sonneteer*), dar nu credem că este cazul să se recurgă la el aici – ar fi o argumentare artificioasă şi inutilă.

Este greu de acceptat că termenul *xantipă* „femeie rea, cicălitoare” ar fi pătruns în română *doar* din limba engleză; e foarte posibil ca termenul să ne fi parvenit direct din numele propriu grecesc, *Xantippa* (numele, ajuns proverbial, al soţiei filozofului antic Socrate): “*Xanthippe* [zan'tipi:] 5th cent. B.C.; wife of Socrates: the prototype of the quarrelsome, nagging wife” (WEB). Termenul *cran* „macara” este derivat etimologic de autorul MDN din rus. *kran* şi fr. *cran*; din păcate, *cran* nu există în limba franceză cu acest înţeles – francezii zic *grue* pentru „macara” (dar şi pentru „cocostârc”), iar fr. *cran* înseamnă în realitate „crestătură”; poate că rom. *cran* provine (nu direct, fireşte, ci prin filieră rusească) din engl. *crane*, care are şi sensul de „macara”, alături de cel de „cocostârc”.

De asemenea considerăm că este greşită etimologia indicată de MDN pentru *chinz*: în franceză se scrie *chintz* (şi e derivat de LEX din cuv. hindi *chint*); după formă (i.e. pronunţare), cuvântul n-are cum să vină *numai din* franceză, pentru că englezii sunt cei care au cuvântul / forma *chintz* [tšints]. Alte greşeli de stabilire a etimologiei în MDN sunt izbitoare, mai ales pentru ochiul anglistului: *spaniel* nu este şi din franceză; LEX nu-l înregistrează, iar francezii îl au, oricum, pe *épagneul*; cf. explicaţiile semantice şi notările etimologice cuprinse în dicţionarele limbii engleze consultate de noi: “*spaniel* ***n.*** **1** any member of several breeds of medium-sized hunting dog with large, drooping ears and a dense, wavy coat (…); Etymology [ME *spainel* < MFr *espagnol,* lit., Spanish < Sp *español* < *España,* Spain < L *Hispania*]” (WEB); “[C14: from Old French *espaigneul* Spanish (dog), from Old Provençal *espanhol*, ultimately from Latin *Hispaniolus* Spanish]” (OXF); “*ORIGIN* Middle English: from Old French *espaigneul* ‘Spanish (dog)’, from Latin *Hispaniolus* ‘Spanish’” (COLL). E interesant de remarcat că, pentru *shoot* (substantiv), şi dicţionarele franţuzeşti indică un etimon verbal *to shoot* „tirer, lancer”; ca verb, este corect: “**8** *Sports a*) to propel a ball, etc. toward the objective” (WEB); “17. Soccer, hockey, etc. to hit or propel (the ball, etc.) towards the goal” (COLL), dar ca substantiv termenul pur şi simplu nu există cu acest înţeles. Englezii au doar subst. *shot* în sensul acesta din domeniul sportului: “8. any act of throwing or hitting something, as in certain sports” (COLL); “**2** a hit, stroke, or kick of the ball in sports such as football, tennis, or golf: *his partner pulled off a winning*

BDD-V2374 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:04:25 UTC)

backhand shot. an attempt to drive the ball into goal; an attempt to score: *he «took a shot» that the goalie stopped*" (OXF).

La fel, ni se pare eronată etimologia englezească pentru cuvinte precum cele de mai jos, cazuri în care optăm pentru etimologia internă: este foarte posibil ca termenii *pensionabil, separabiliate, suportabilitate, semiporţelan, vandabilitate, venerabilitate* să se fi format în româneşte. Principial, se poate pune întrebarea: de ce să provină aceste cuvinte neapărat din engleză? (Deşi, e adevărat, nu putem respinge complet nici posibilitatea unui împrumut anglo-saxon, deci a etimologiei multiple). Pentru cuvântul *joantă* (termen tehnic) considerăm, bazându-ne pe atestarea din română, că invocarea în MDN a engl. *joint* este forţată; dacă însă nu e aşa, ar fi un caz interesant de omonimie interlingvistică a celor două etimoane, englezesc şi franţuzesc, ambele cu forma scrisă *joint*. Pentru *franchiză*, în sensul recent folosit în ştiinţele economice, considerăm că s-ar fi greşit invocîndu-se filiera etimologică franceză sau dându-se numai etimologie franceză: "*franchise* ***n.*** **1** orig., freedom from some restriction, servitude, etc. **2** any special right, privilege, or exemption granted by the government, as to be a corporation, operate a public utility, etc. **3** the right to vote; suffrage: usually preceded by *the.* **4** *a*) the right to market a product or provide a service, often exclusive for a specified area, as granted by a manufacturer or company *b*) a business granted such a right. ¤ **5** *a*) the right to own a member team as granted by a league in certain professional sports *b*) such a member team. Etymology [ME < OFr < *franc*, free: see FRANK[1]]" (WEB).

4.1. Iată alte câteva adăugiri şi observaţii referitoare la sensul şi forma (legate, la rându-le, de etimologia) unor termeni glosaţi în MDN: pentru rom. *cúli*, etimologia reală este – fr. *coolie*, din engl. *coolee*, *Colley* (LEX, 1877), nu *colli*, aşa cum apare în MDN (spre deosebire de DCR, unde sunt date forma şi pronunţarea corecte). Pentru *extrovert*, MDN glosează „din franceză" – lucru incorect, fiindcă franceza are termenul *extraverti*; aşadar, *extrovert* provine din limba engleză. Sinonimul lui *valet* pe care MDN îl înregistrează cu forma *grom* este de fapt *groom* (din engl. *groom*). Termenul *hard-top*, explicat în dicţionarul pomenit ca „automobil cu capotă demontabilă, rigidă, din metal sau plastic", are de fapt un sens dublu (*v.* OXF: "*hardtop noun* **1** a motor vehicle with a rigid roof which in some cases is detachable. ***** a roof of this type" – şi WEB: "*hardtop* ***n.*** an automobile resembling a sedan but having no post between the front and rear windows"), aşa cum glosează de altfel şi GR s.v. *hard-top* („toit amovible; voiture…"). Etimonul englezesc *node* dat de MDN – alături de fr. *nœud* – pentru *nod*, în sensul de „unitate de măsură a vitezei navelor" este complet greşit; engl. *node* se foloseşte în cu totul alte domenii: astronomie, geometrie, lingvistică, fizică; anatomie, botanică); pentru sensul marinăresc englezii îl au pe *knot*: "*knot*[1] ***n.*** **8** *Naut. a*) [Historical] any of the knots tied at regular intervals in a line used in measuring a ship's speed *b*) a unit of speed of one nautical mile (6,076.12 feet) an hour [to average a speed f 10 *knots*] *c*) loosely, NAUTICAL MILE. Etymology [ME *knotte* < OE *cnotta,* akin to Du *not,* Swed *knut,* Ger *knoten* < IE ***gn-eu-t** < base ***gen-,** to press together > KNOB, KNEAD]" (WEB).

Socotim că pentru limba română e prea puţin important dacă *teddy-bear* a însemnat (cândva) în franceză şi „pluş din lână sau fibre sintetice care imită blana", aşa cum indică MDN (după LEX, singurul dicţionar al limbii franceze care dă şi această definiţie); *teddy-bear* înseamnă de fapt „urs(uleţ) de pluş" – *v.* PR: „(1964; de l'anglo-amér., *Teddy*, dimin. de *Theodore* [Roosevelt], chasseur d'ours célèbre, et *bear* „ours").

BDD-V2374 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:04:25 UTC)

Américanisme. Ours en pelouche ou en tissu synthétique imitant la fourrure."; *v.* şi WEB: "*teddy bear* a child's stuffed toy made to look like a bear cub. Etymology [after *Teddy,* nickname for Theodore ROOSEVELT: first used (1902) after a cartoon by C. K. Berryman, containing a small cub in jocular allusion to his fondness for big-game hunting]".

Etimonul englezesc dat în MDN pentru *laburist, laburism* este corect: "*labourism* (US *laborism*) «*noun*» the principles of a Labour Party or the labour movement. *DERIVATIVES labourist* «*noun*» & «*adjective*»." (OXF); "*labourist* or U.S. *laborist* a person who supports workers' rights; a supporter of labourism" (COLL), deşi credem că i s-ar fi putut asocia, în etimologie multiplă, it. *laburista* (aşa cum s-a procedat în NDN); *laburist* nu are corespondent / omonim în limba franceză; aici există, firește, formația calchiată *travailliste*. Deşi ne scapă raţiunea pentru care engl. **punching ball* (pe care nu l-am găsit în engleză – există doar amer. *punching bag – v.* OXF: "*punching bag* «*noun*» North American term for PUNCHBAG. *punchbag* «*noun*» Brit. a stuffed cylindrical bag suspended so it can be punched for exercise or training, especially by boxers") s-a transformat în româneşte în *púnctbal*, înregistrat de MDN (şi nu în **puncibal*), ne facem datoria să remarcăm că în limba engleză există şi forma *punchball* – mai apropiată morfologic de *púnctbal* decât **punching ball* – termen definit astfel de OXF: "*punchball* «*noun*» **1** Brit. a stuffed or inflated ball mounted on a stand or attached to the floor and ceiling, used for punching as exercise or training, especially by boxers". Sensul termenului *trendy* nu este decât poate incidental cel de „sofisticat"; cuvântul înseamnă în primul rând „la modă, după ultima modă, în pas cu moda, modern, de ultimă generație": "(*trendy* informal *adjective* very fashionable or up to date in style or influence: *I enjoyed being able to go out and buy trendy clothes*" (OXF).

4.2. Există unele neajunsuri şi scăpări în MDN şi în ceea ce priveşte definirea termenilor înregistrați, ca şi forma lor glosată. Astfel, unele cuvinte nu au decât explicații parțiale – de exemplu: *Intifada* (din it.) „insurecție", a cărui definiție completă ar trebui să fie cât mai apropiată de cele furnizate de dicționarele explicative ale unor limbi ca franceza sau engleza ("*intifada* ***n.*** an uprising; specif., the insurrection of Palestinian Arabs, begun in 1987, against Israeli military forces in the occupied territories of the Gaza Strip and the west bank of the Jordan. Also sp. *intifadeh.* Etymology [Ar *intifādha*, lit., a shudder, shaking off < *nafādha*, to shake]" (WEB). Alte cuvinte nu sunt date în lista de cuvinte-titlu, dar apar în corpul dicționarului, în definiții pentru alți termeni, înregistrați de MDN – de exemplu *mandragoră*, care nu apare decât s.v. *scopolamină*, definit ca „alcaloid din mandragoră"! (de fapt, ar fi trebuit spus *mătrăgună*). Etimonul englezesc indicat de MDN pentru *informáting* trebuia să fie scris corect *informatting*, cu dublu *t*. La fel, avem îndoieli asupra corectitudinii etimonului francez *bug<u>an</u>viléa*, deoarece numele propriu aflat la baza termenului corespunzător din românește este al exploratorului francez *Boug<u>ain</u>ville*.

Substantivul *pornostar* nu poate, în mod logic, să fie masculin, aşa cum se indică, din inadvertență, în MDN, ci neutru (cf. şi *star*[1], s.n.). Pronunțarea pentru termenul *virelai*, chiar şi aproximativă, este indicată greşit în MDN: /virelé/; credem că ar fi trebuit să se apropie totuşi mai mult de pronunțarea /virlɛ/ a originalului franțuzesc.

Indicația de pronunțare pentru termenul *coup de foudre*, anume /cu d**ë** fúdră/, conține o literă eronată: *ë* (în locul literei *ö*, pentru indicarea, fie şi aproximativă, a vocalei franceze centrale rotunjite îndeobşte numite „*e* caduc"); tot o pronunțare greşită

BDD-V2374 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:04:25 UTC)

e indicată pentru termenul *pluviose* /-os/. Pentru *iráser* /iréizăr/ „generator" (< engl. *eraser*), relaţia formă (scrisă şi fonetică) – etimologie este total bulversată, devenind aproximativă şi nebuloasă: oricum, este greu de acceptat că un cunoscător al realităţilor (şi mai ales tehnicii) din domeniul fizicii cuantice, unde engleza şi-a câştigat în ultimele decenii un loc aparte, ar folosi varianta grafică *iraser*!

Un caz de ortografie înregistrată eronat în MDN (din cauza unei greşeli de tipar, fără îndoială) este cuvântul *chasse*, scris fără accent grafic, în loc de *chassé*, pronunţat /şa-sé/. Erorile de tipar sunt, din păcate, responsabile în MDN pentru sute de inadvertenţe privind ortografia cuvintelor-titlu sau a etimoanelor lor ori indicarea pronunţării termenilor înregistraţi: *gastorbeiter* (în loc de *gastarbeiter*), *goelic* (în loc de *gaelic*), engl. *greder* (în loc de *grader*), „i*n*palpabil" (în loc de *impalpabil*), „int*e*lop" (în loc de *interlop*), „i*ne*rmedia" (în loc de *intermedia*), *irató* (muz.) – din italiană (în loc de *iráto*); în loc de *passim*, se dă lat. *passium*, *noeszá* (pentru *noezá*), *putún* în loc de *petún*, *pinacle*, cu etimonul *pinc/h/le*, *planning*, cu indicaţia de citire /pleá-/, *megavolt* – din engl. *megavol*, *mixed-grill*, cu indicaţia de pronunţare /mist/, „libero-schimbism" (în loc de *liber-schimbism*) etc. Nu putem decât să sperăm că aceste erori, scăpări şi inadvertenţe – ca şi altele, asemănătoare – nu vor mai apărea în ediţiile viitoare ale dicţionarului – fie că sunt în format tradiţional sau electronic – la fel ca şi în dicţionarele româneşti, îmbogăţite şi îmbunătăţite, pe care le aşteptăm în viitor.

Bibliografie

Collins English Dictionary and Thesaurus, HarperCollins Publishers, 1992 (dicţionar electronic, Versiunea 0.1) – (COLL).
Dictionnaire Larousse de la langue française. Lexis, Paris, Librairie Larousse, 1980 (LEX).
Dicţionarul explicativ al limbii române (Ion Coteanu, Luiza Seche, Mircea Seche), Bucureşti, Editura Univers enciclopedic, 1998 (DEX_2).
Le Grand Robert de la langue française, (Deuxième édition, entièrement revue et enrichie par Alain REY), Paris, 1991 (GR).
Marcu, Florin, *Marele dicţionar de neologisme*, Bucureşti, Editura Saeculum I.O., 2000 (MDN).
Marcu, Florin, *Noul dicţionar de neologisme*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1997 (NDN).
Robert, Paul, *Le Petit Robert – Dictionnaire alphabéthique et analogique de la langue française*, 1990 (PR).
The New Oxford Dictionary of English, Oxford University Press, 2001 (OXF).
Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language, New York / Avenel Gramercy Books, 1994 (WEB).

BDD-V2374 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:04:25 UTC)

The Current Status of the Dictionary Recording of Neologisms in Romanian – With Special Reference to the English Loans

The more recent neologisms – which have especially penetrated into our language as, or mainly via, the "learned" words of modern vocabulary, and are largely represented in the idiom of present-day mass-media – may pose various problems pertaining to lexicographical recording. The gist of the lexicographer's interest in studying them lies in their capability, or else readiness to become "denizens" (i.e. naturalized foreign words) of the Romanian language. The authors' aim in writing the present paper has been to study and substantiate a number of aspects concerning the current status of neologistic lexicographical recording by a few usual, comprehensive, and hence representative dictionaries of Romanian, such as DEX_2 and MDN ; special emphasis was placed on those terms originating in the special, or technical languages – the so-called 'technical jargons', as well as the English language. The final section deals of the paper with a number of etymological and semantic issues, as well as some lexicographical technicalities, mainly relating to the form and meaning of the English loans compiled by the above-mentioned dictionaries.

BDD-V2374 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:04:25 UTC)